

NUTQ MADANIYATI VA NUTQ TEXNIKASI ISH YURITISH FAOLIYATIDA

Gaziyeva Nazimaxon Jaloldinovna

Shaxrixon tumani 1-son politexnikumi

Ona-tili va adabiyoti

Elektron pochta: gaziyevanazimaxon@gmail.com

Tel: +998979963961

Annotatsiya

Ushbu maqolada nutq madaniyati va nutq texnikasining ish yuritish (ofis ishi, hujjat aylanishi, biznes aloqasi) jarayonlaridagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Nutq madaniyati – bu so‘z tanlash, odob-axloq qoidalari va muloqot etikasi, nutq texnikasi esa – diksiya, intonatsiya, ritm va tezlik kabi texnik elementlarni o‘z ichiga oladi. Ish yuritishda bu ikki omilning uyg‘unlashuvi xizmat ko‘rsatish sifatini oshiradi, xatolarni kamaytiradi va professional obro‘ni mustahkamlaydi. Maqola nazariy asoslar, amaliy misollar va tavsiyalarni qamrab oladi.

Kalit so‘zlar: nutq madaniyati, nutq texnikasi, ish yuritish, biznes muloqoti, ofis kommunikatsiyasi.

Zamonaviy ish yuritish tizimida inson omili hal qiluvchi ahamiyatga ega. Hujjatlar tayyorlash, telefon orqali suhbatlashish, yig‘ilishlarda ishtirok etish, mijozlar bilan muzokara olib borish – bularning barchasi nutq orqali amalga oshiriladi. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tilini rivojlantirish konsepsiyasi” (2020) va “Ish yuritish qoidalari” (O‘zbekiston Vazirlar Mahkamasining 2019-yil qarori) hujjatlarida ham til madaniyati va muloqot madaniyati alohida ta’kidlangan.

Nutq madaniyati – bu tilning estetik va axloqiy me’yorlariga rioya qilish, nutq texnikasi esa – ovozning fizik va fiziologik jihatlarini boshqarish san’ati hisoblanadi.

Bu ikki tushunchaning birgalikdagi qo‘llanilishi ish yuritish samaradorligini 30-40% ga oshirishi mumkin (xorijiy tadqiqotlar bo‘yicha, masalan, Harvard Business Review, 2022).

Nutq madaniyati: nazariy asoslar va ish yuritishdagi roli tilning ijtimoiy vazifasi nutqiy faoliyatda, ya’ni nutq sifatida kishilar o‘rtasida aloqa, fikrlashish, so‘zlashishni amalga oshirishda yaqqol ko‘rinadi. Nutq faoliyati kishilarning birbirlariga tushunarli bo‘lgan til vositasida o‘zaro fikr almashishlari, nutqiy aloqaga kirishishlaridir. Bu jarayon ikki shaklda amalga oshadi: og‘zaki tarzda va yozma tarzda. Yozma nutq og‘zaki nutqdan so‘ng yozuv ta’sirida paydo bo‘lgan bo‘lib, adabiy tilning imloviy, punktuatsion, uslubiy qonun-qoidalariga bo‘ysunuvchi grafik shakldagi nutqdir. Yozma nutqning mazmuniy bo‘laklari, gaplar, ularning qismlari turli xil tinish belgilari orqali ajratib ko‘rsatiladi. Yozma nutq og‘zaki nutq kabi kishilar o‘rtasidagi bevosita aloqa vositasi emas, balki u boshqa joyda va zamonda (kelgusi davrda) yashovchi kishilar bilan aloqa bog‘lash vositasidir. Yozma manbalar orqali biz o‘tmish tariximizni o‘rganamiz va bundan kelajak avlod foydalanishini ta’minlaymiz. Yozma nutq doirasiga ilmiy nutq, badiiy nutq, shuningdek, hujjatlar, ommaviy axborot vositalari uchun tuzilgan yozma matnlar kiradi. Yozma nutq savodxonligi har bir kishidan o‘z fikr-qarashlarini tilning imloviy-grammatik qoidalariga, adabiy til me’yorlariga rioya qilgan tarzda ifodalashni talab qiladi.

Nutq madaniyati (ruscha “культура речи”) tilning to‘g‘ri, aniq, ifodali va odobli ishlatilishini bildiradi. Uning asosiy komponentlari:

- **Leksik me’yorlar** – so‘z boyligi, terminologiya va jargonlardan to‘g‘ri foydalanish.
- **Grammatik va stilistik me’yorlar** – jumlarlar tuzilishi, rasmiy uslub.
- **Kommunikativ etika** – “siz” shaklini hurmat qilish, minnatdorchilik bildirish, konstruktiv tanqid.

Ish yuritishda nutq madaniyati quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Rasmiy hujjatlarda (buyruq, ariza, shartnoma) aniqlik va huquqiy kuch beradi.
- Telefon va elektron pochta orqali muloqotda ishonchni oshiradi.
- Yig'ilishlarda nizolarni oldini oladi.

Misol: “Sizning taklifingizni ko‘rib chiqdik, ammo hozircha rad etishga majburmiz” o‘rniga “Sizning taklifingiz yaxshi, lekin bizning resurslarimiz yetarli emas” deyish nutq madaniyatini buzadi va mijozni ranjitadi. To‘g‘ri variant: “Sizning taklifingizni diqqat bilan o‘rgandik. Hozirgi bosqichda uni amalga oshirish imkoniyati cheklangan, ammo kelgusida hamkorlik qilishga tayyormiz”.

Nutq texnikasi: texnik vositalar va amaliy qo‘llanilishi

Nutq texnikasi (diksiya, intonatsiya, pauza, ovoz balandligi, tezlik) nutqni tinglovchiga yetkazishning mexanik tomonidir. Asosiy elementlari:

- **Diksiya** – harflarni aniq talaffuz qilish (masalan, “ish yuritish” so‘zida “sh” va “r” ni to‘g‘ri ayta olish).
- **Intonatsiya** – savol, buyruq yoki taklifni ovoz bilan ajratish.
- **Ritm va pauza** – gapni bo‘lib o‘qish, tinglovchini charchatmaslik.
- **Ovoz balandligi va tezligi** – 120-150 so‘z/minut tezlikda gapirish tavsiya etiladi (American Speech-Language-Hearing Association ma‘lumotlari).

Ish yuritishda nutq texnikasi quyidagi holatlarda muhim:

1. **Telefon suhbatlari** – “Salom, men [ism-familiya], [tashkilot nomi]dan. Sizga qanday yordam bera olaman?” – aniq, sekin va tabassumli intonatsiya bilan.
2. **Yig'ilish va taqdimotlar** – PowerPoint slaydlari bilan birgalikda pauzalar qo‘yib, har bir fikrni ajratish.
3. **Video-konferensiyalar** (Zoom, Microsoft Teams) – mikrofonni to‘g‘ri sozlash, fon shovqinini oldini olish.

Amaliy mashqlar: har kuni “tonggi nutq gimnastikasi” – “p-b-m” harflari bilan mashq qilish, ovozni yozib olish va tahlil qilish.

Nutq madaniyati va texnikasining integratsiyasi: tavsiyalar

Ish yuritish mutaxassislar uchun quyidagi algoritm tavsiya etiladi:

1. **Tayyorgarlik bosqichi** – suhbat mavzusini yozib chiqish, leksikani tekshirish.
2. **Amalga oshirish** – diksiya va intonatsiyani nazorat qilish.
3. **Tahlil bosqichi** – suhbatdan keyin o‘z nutqini baholash (audioyozuv orqali).

O‘zbekiston sharoitida:

- Davlat xizmatida “O‘zbek tilining davlat tilidagi me‘yorlari” ga qat’iy rioya qilish.
- Xalqaro kompaniyalarda ingliz va rus tillari bilan birgalikda o‘zbek nutq madaniyatini saqlash.
- Yosh mutaxassislar uchun treninglar tashkil etish (masalan, “Nutq madaniyati markazi” loyihalari).

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, nutq madaniyati va texnikasini o‘rgatish dasturlari xodimlarning samaradorligini 25% ga oshirgan (O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim muassasalari tadqiqotlari, 2023-2024).

Ey farzand, agar sen har qanday notiq bo‘lsang ham, o‘zingni bilganlardan pastroq tutgin, toki so‘z bilimdonligi vaqtida bekor bo‘lib qolmagaysan... Odamlar to‘rt xil bo‘lganidek, so‘z ham to‘rt xil bo‘lgay: biri, bilinmayturg‘on va aytilmayturg‘on, ya’ni aytishga zaruratsiz bo‘lgan so‘zlar; ikkinchisi, aytilaturg‘on va bilinaturg‘on; bunday so‘zlarga ibratomuz va aytsa bo‘ladigan so‘zlarni kiritish mumkin. Masalan, odob-axloq, nasihat tarzida aytilgan so‘zlar; uchinchisi, ham bilinaturg‘on va ham bilishga zaruratsiz, ammo aytsa bo‘laturg‘on; to‘rtinchisi, bilinaturg‘on va aytilmayturg‘on. Ammo aytilmayturg‘on va bilinmayturg‘on unday so‘zdirki, ...

dunyoning salohi unga bog‘liqdir. Ul so‘zdin aytguvchiga ham, eshitguvchiga ham ko‘p naf yetar... Kishining martabasini so‘zi bilan bilurlar, ammo so‘zning martabasini kishi bilan bilmaslar, chunki har kishining ahvoli undan chiqadigan so‘zning ostiga yashiringandir, ya’ni bir so‘zni bir ibora bilan aytilsa, eshitgan odamning ko‘ngli undan xijolat tortgay va yana o‘sha so‘zni bir ibora bilan aytsa, eshitgan odamning joni undan rohatlanadi. Kaykovus, «Qobusnoma»dan

Xulosa

Nutq madaniyati va nutq texnikasi ish yuritishning ajralmas qismi bo‘lib, ularning uyg‘unligi professional muvaffaqiyatning kalitidir. Bugungi raqamli davrda hatto sun‘iy intellekt yordamida hujjatlar yozilganda ham inson nutqi hal qiluvchi o‘rinni egallaydi. Mutaxassislar doimiy o‘zini takomillashtirishi, treninglarda qatnashishi va zamonaviy vositalardan foydalanishi lozim.

Nutq – bu nafaqat ma’lumot uzatish vositasi, balki munosabatlarni qurish san’atidir. Ish yuritishni yuqori darajaga ko‘tarish uchun har bir xodim nutq madaniyati va texnikasini puxta egallashi shart. Tilning mavjud barcha vositalari va ular imkoniyatlaridan maqsadga muvofiq tarzda o‘rinli, to‘g‘ri foydalanilgan holda tuzilgan nutq madaniy nutqdir. Nutq madaniyati esa ana shu tilni — aloqa-aralashuv qurolini ishlatishga bo‘lgan munosabatdir. Bu noyob qurolni ishlatishga bo‘lgan munosabat qanchalik yomon bo‘lsa, uni ishlatishga qanchalik befarqlik bilan qaralsa, nutqning madaniylik darajasi ham shunchalik past bo‘ladi va aksincha, munosabat qanchalik yuqori bo‘lsa, nutq ham, aloqa ham shunchalik madaniy bo‘ladi.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Davlat organlarida ish yuritish qoidalari to‘g‘risida”gi 2019-yil 25-fevraldagi 142-sonli Qarori.
2. Safarov Sh. Nutq madaniyati. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021.

3. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. – Cambridge University Press, 2019.
4. Harvard Business Review. “The Power of Polite Communication in Business”, 2022.
5. O‘zbekiston Milliy universiteti. “Til va nutq madaniyati” fanidan o‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2023.